

вартість продукції лісозаготівель – це включається. Включаються в собівартість специфічні затрати у вигляді попневої (кореневої) плати як грошової оцінки зрубного лісу по лісових таксах, яка надходить в бюджет. Тому за аналогією з виробництвами по переробці деревини попневу плату за ліс можна вважати вартістю сировини для лісозаготівельного виробництва. А ми дотримуємося думки, що вважати попневу плату вартістю сировини не варто з огляду на її нематеріальний характер та специфічну природу, і метою якої є відшкодування частини витрат держави на вирощування лісу. Однак ми не заперечуємо того, що специфіка лісозаготівель дає їй право на "існування", але тільки фазі лісосічних робіт, до яких вона належить (до інших фаз технологічного процесу вона не має відношення) і не як вартість сировини, з як частина собівартості заготівлі хлиста і його транспортування на нижній склад.

Наявність статті "Попнева плата" на стадії лісосічних робіт свідчить про те, що тільки ця стадія характеризує добувну галузь. Тільки на цій стадії можлива відсутність сировини, як вартості. На стадії ж нижньоскладських робіт проходить первинна переробка деревини (хлиста). Ця стадія уже не характеризує добувну галузь. Вона тягнє до переробних галузей.

Таким чином, входить, що при розподілі статей затрат по стадіях технологічного процесу, попнева плата підпадає на стадію лісосічних робіт, а відходи, які утворюються на цій стадії вираховуються, цій стадії вираховується з цієї статті (хоча це і проблематично), а нижньоскладські відходи (відходи хлиста) позбавлені взагалі свого первинною джерела в номенклатурі калькуляційних статей, в яких стаття "Сировина і матеріали", (а значить – хлист) відсутня. Тому стоїть питання про первинну сировину на стадії нижньоскладських робіт. В натурі – це хлист. Його необхідно виразити через грошово-вартісну форму та створити цю статтю.

Все сказане вище свідчить про те, що лісозаготівельні підприємства повинні володіти диференційними даними про затрати на виробництво в розрізі окремих підрозділів, технологічних стадій, майстерних дільниць та виробничих бригад з метою належного господарського контролю за їх діяльністю та їх покращення.

УДК 330.322.3:628.49

Асист. Н.О. Хижнякова¹ – Рівненський ДГУ

ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМ ПОВОДЖЕННЯ З ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ

Розкрито суть розвитку систем поводження з твердими побутовими відходами, подано його типологію та визначено показники, що характеризують його рівень. Оцінено рівень розвитку локальної системи поводження з твердими побутовими відходами м. Рівне.

Ключові слова: тверді побутові відходи (ТПВ); поводження з ТПВ; системи поводження з ТПВ; розвиток; рівень розвитку; стійкість; регресивний та прогресивний розвиток; розвиток екстенсивного та інтенсивного типу; утилізація; інвестування.

¹ кафедра економіки і менеджменту

Development level evaluation for solid municipal waste handling systems

The essence of the development of solid municipal waste handling systems is discovered, its types are given and the indicators of its level are determined. The level of development of local solid municipal waste handling system of Rivne is evaluated.

Key words: solid municipal waste (SMW); SMW handling; SMW handling systems; development; development level; stability; regressive and progressive development; extensive and intensive development; utilization; investment.

Системи поводження з твердими побутовими відходами (ТПВ) охоплюють переміщення певного конкретного обсягу відходів від моменту їх утворення і далі за технологічним ланцюгом поводження з ними. На практиці системи поводження з ТПВ розглядаються як територіальні, коли вивчається рух ТПВ та їх окремих фракцій у межах конкретної території, тобто ланцюги поводження з ТПВ, що розпочинаються або завершуються на даній території. Як правило, дослідженню підлягають два основних типи систем поводження з ТПВ:

- локальні (місцеві) системи – розглядають поводження з ТПВ, що утворюються у межах одного чи кількох населених пунктів;
- регіональні системи – охоплюють поводження з ТПВ у межах адміністративної області чи кількох областей.

Відповідно до прийнятого визначення, "... під системою розуміють наявність множини елементів з набором зв'язків між ними та їх властивостями" [1, ст. 6]. Елементами систем поводження з ТПВ виступають об'єкти та суб'єкти поводження з відходами. Об'єкти поводження з ТПВ являють собою місця чи об'єкти, що використовуються для збирання, переробки, утилізації та захоронення ТПВ. Переміщення потоків відходів та продуктів їх переробки відбувається між об'єктами поводження з ТПВ. Переміщення ж фінансових потоків у системі залежить від того, до яких економічних суб'єктів входять об'єкти поводження з відходами і як побудовано фінансові відносини між цими суб'єктами. До систем поводження з ТПВ можуть входити такі суб'єкти:

- виробники ТПВ (населення і юридичні особи);
- транспортні та переробні підприємства;
- збирачі, заготівельники і торговці ресурсно-цінними фракціями;
- підприємства, що використовують вторинні ресурси (утилізаційні підприємства);
- споживачі продукції, виготовленої з використанням ТПВ.

Зазначені суб'єкти поводження з ТПВ можуть об'єднуватися у дві основні схеми руху фінансових потоків:

- оплата послуг із знешкодження ТПВ;
- придбання ресурсно-цінних фракцій ТПВ (ринки вторинних ресурсів).

Під розвитком системи поводження з ТПВ, згідно із загальнофілософським тлумаченням поняття "розвиток", розуміємо незворотні, закономірні і спрямовані зміни її складу і структури, що призводить до її нового якісного стану [2, ст. 81]. Розвиток систем поводження з ТПВ є невід'ємною складовою сталого розвитку (англ. "sustainable development") як "процесу гармонізації продуктивних сил, забезпечення задоволення необхідних потреб

усіх членів суспільства за умови збереження і поетапного відтворення цілісності природного середовища, створення можливостей для рівноваги між його потенціалом і вимогами людей усіх поколінь" [3, ст. 5].

Траєкторія розвитку системи поводження з ТПВ може бути відслідкована встановленням послідовної зміни станів системи у часі. Для характеристики стану системи поводження з ТПВ, тобто її рівня розвитку, доцільно застосовувати три групи показників:

- показники екологічної стійкості;
- показники організаційно-технічної стійкості;
- показники фінансово-економічної стійкості.

Показники, що характеризують екологічну стійкість систем поводження з ТПВ, стосуються, передусім, обсягів утворення, спрямування на знешкодження та розміщення залишкових відходів, а також спричиненого поводженням з ТПВ екологічного тиску.

Організаційно-технічна стійкість передбачає технологічну стабільність процесу поводження з ТПВ, відповідність встановленому режиму роботи. Організаційно-технічна стійкість дуже тісно пов'язана з екологічною стабільністю функціонування системи поводження з ТПВ. Їх аналіз проводиться на об'єктному (операційному) рівні.

Показники фінансово-економічної стійкості подаються для окремих суб'єктів поводження з ТПВ: транспортних і переробних підприємств, заготівельників ресурсно-цінних фракцій та торговців ними, а також підприємств, що використовують вторинні ресурси.

Найціннішими аналітичними показниками є абсолютні та середні у натуральному вираженні, а також відносні показники. Обчислення абсолютних показників для системи в цілому відбувається сумуванням показників окремих об'єктів, суб'єктів чи підсистем, середніх та відносних показників – шляхом використання середньої арифметичної зваженої.

У табл. 1 наведено результати оцінювання рівня розвитку локальної системи поводження з ТПВ м. Рівне у 1995-2001 роках. Розрахунки виконано за даними фінансової (бухгалтерської), статистичної та управлінської звітності КАТП-1728, що є монополістом у сфері санітарного очищення м. Рівне. КАТП виконує збирання ТПВ від населення та юридичних осіб на території міста відповідно до укладених договорів на надання послуг із збирання та вивезення ТПВ. Розміщення ТПВ здійснюється на міському сміттєзвалищному полігоні площею 24,6 га, розміщеному за 12 км від міста. Експлуатацію полігону розпочато у 1959 році. Відповідно до середнього протягом останніх 10 років темпу нагромадження ТПВ 2,2 % на рік полігон має бути повністю завантажений до середини 2009 року. У паспорті полігону як місця видалення відходів цей рік визначено як останній рік його експлуатації.

Протягом останніх 10 років (1992–2001 роки) помітна тенденція до зниження обсягів вивезення ТПВ (рис. 1). Така тенденція характеризує зростання екологічної стійкості системи, однак, не може слугувати ознакою її розвитку, оскільки утворилася, передусім, за рахунок зниження економічної активності підприємств та рівня споживання населення.

Табл. 1. Показники рівня розвитку системи поводження з твердими побутовими відходами м. Рівне у 1995-2001 рр.

Показники	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Екологічна стійкість							
1. Обсяг вивезення ТПВ силами КАТП, тис. м ³	464,9	458,4	426,9	402,2	351,4	331,2	324,4
2. Використання ліміту на розміщення ТПВ, %	-	-	-	-	77,7	80,2	92,0
3. Накопичення відходів на полігоні на кінець року, тис. т	3324,7	3439,3	3456,0	3646,6	3734,4	3821,0	3913,0
4. Використання проектної місткості полігону на кінець року, %	70,7	73,2	73,5	77,6	79,5	81,3	83,3
Організаційно-технічна стійкість							
5. Кількість сміттєвозів на кінець року, шт.	49	49	42	42	39	38	39
6. Середній вік сміттєвозів, років	9,1	9,5	9,2	9,8	10,6	11,4	12,1
7. Коефіцієнт технічної готовності парку сміттєвозів, %	86,2	87,1	87,5	86,7	85,7	85,8	84,3
8. Коефіцієнт випуску сміттєвозів на лінію, %	48,8	47,1	48,9	46,5	43,8	42,1	42,4
9. Коефіцієнт використання часу сміттєвозів на лінії, %	97,0	95,4	96,8	96,3	96,2	97,3	92,8
10. Коефіцієнт використання пробігу сміттєвозів, %	49,1	48,5	48,5	48,7	49,2	49,4	46,1
11. Використання річної потужності вивезення ТПВ, %	89,7	87,9	92,5	87,1	82,2	78,4	75,3
Фінансово-економічна стійкість							
12. Рентабельність послуг із знешкодження ТПВ, %	25,9	19,2	23,1	23,5	20,6	13,0	4,1
13. Оборотноість оборотних активів	5,75	5,42	2,75	2,07	1,75	1,79	2,00
14. Власні оборотні активи, % від оборотних активів	45,6	63,1	59,7	56,1	40,6	22,8	49,5
15. Дебіторська заборгованість, % від оборотних активів	52,6	44,5	75,0	79,4	78,6	77,2	83,3
16. Загальний коефіцієнт ліквідності	1,84	2,71	2,48	2,28	1,68	2,27	1,98
17. Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності), %	71,7	87,3	84,6	82,3	74,4	83,7	77,0

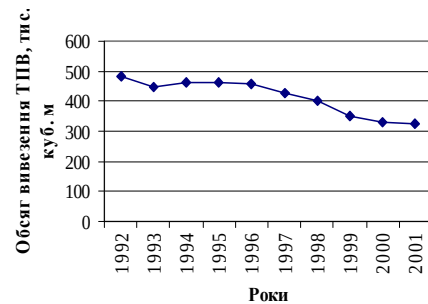

Рис. 1. Динаміка обсягів вивезення твердих побутових відходів силами КАТП-1728 (м. Рівне) у 1992-2001 рр.

Організаційно-технічна стійкість системи зменшується, про що свідчить збільшення середнього віку сміттєвозів та погіршення показників використання сміттєвिवізної техніки. Поповнення парку сміттєвिवізної техніки в останні роки фактично припинилося (рис. 2). Останнє придбання нових сміттєвозів відбулося у 1992 та 1993 роках. У 1994 році міською управою було придбано у Німеччині для КАТП сміттєвिवізну техніку, що вже була в експлуатації: три сміттєвози ШКОДА-ЛІАЗ та два – ІФА. З 1995 року поповнення парку техніки відбувалося переважно шляхом переобладнання інших видів машин.

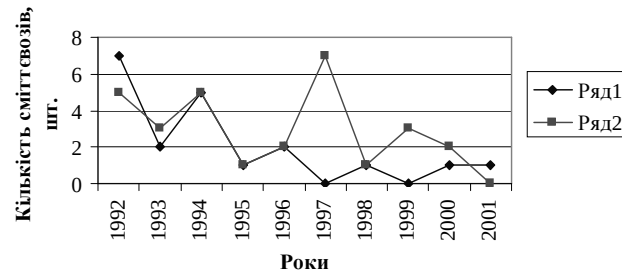

Рис. 2. Динаміка введення в експлуатацію (ряд 1) та списання сміттєвिवізної техніки (ряд 2) КАТП-1728 (м. Рівне) у 1992-2001 рр.

Фінансово-економічна стійкість системи поводження з ТПВ м. Рівне також знижується, про що свідчить різке зниження рентабельності послуг із знешкодження ТПВ.

Відповідно до наявних тенденцій зміни екологічної, організаційно-технічної та фінансово-економічної стійкості системи поводження з ТПВ можна встановити тип її розвитку (табл. 2). Розмежування прогресивного розвитку інтенсивного та екстенсивного типу можна проводити за зміною ступеня утилізації ТПВ, що може бути визначений як відношення використаних (утилізованих) відходів до загального обсягу утворення ТПВ. Відповідно до наведеної типології можна встановити регресивні зміни у розвитку локальної системи поводження з ТПВ м. Рівне (табл. 1).

Табл. 2. Типологія розвитку систем поводження з твердими побутовими відходами

Тип розвитку системи поводження з ТПВ	Тенденції основних груп параметрів стану системи	Тип відтворення інфраструктури системи
1. Регресивний розвиток	Зниження екологічної, організаційно-технічної та фінансово-економічної стійкості	Звужене відтворення
2. Стабілізація	Незмінність екологічної, організаційно-технічної та фінансово-економічної стійкості	Просте відтворення
3. Прогресивний розвиток екстенсивного типу	Зростання екологічної, організаційно-технічної та фінансово-економічної стійкості при зменшенні чи стабілізації ступеня утилізації відходів	Розширене відтворення на наявному технологічному рівні
4. Прогресивний розвиток інтенсивного типу	Зростання екологічної, організаційно-технічної та фінансово-економічної стійкості при зростанні ступеня утилізації	Розширене відтворення зі зміною технологічного рівня

Підвищення рівня розвитку систем поводження з ТПВ може відбуватися із залученням інвестицій та без них. Безінвестиційна стратегія має сьогодні велике значення. Використання цієї стратегії передбачає максимальне використання резервів підвищення ефективності роботи кожного із суб'єктів поводження з відходами, у т. ч. зростання обсягів заготівель ресурсно-цінних фракцій і завантаження наявних потужностей їх утилізації. У Рівненській області це, насамперед, потужності Моквинської паперової фабрики (утилізація макулатури), Рокитнівський, Костопільський та Зорянський склозаводи (утилізація склобою), Здолбунівський завод пластмасових виробів – ЗАТ "Искра" (утилізація полімерних відходів), ВАТ "Рівнелъон", ВАТ "Рівненська фабрика нетканних матеріалів" (утилізація текстильних відходів).

Проте основною рушійною силою розвитку систем поводження з ТПВ є активна інвестиційна політика. Інвестиційне підвищення рівня розвитку системи поводження з ТПВ може бути здійснене за такими напрямками:

- підтримання простого і розширеного відтворення парку сміттєвिवізної техніки на прогресивному технологічному рівні;
- інвестування у сферу заготівлі, переробки та утилізації ресурсно-цінних фракцій: реконструкція та модернізація наявних потужностей, розвиток малого і середнього бізнесу у даній сфері;
- будівництво нових полігонів для захоронення ТПВ та рекультивація тих, що будуть закриті;
- здійснення проектів комплексної переробки ТПВ у межах одного чи кількох населених пунктів.

Перший напрям дозволяє підтримати екологічно та організаційно-технічну стійкість системи на необхідному рівні, другий – отримати прибуток кожному із суб'єктів ринку вторинних ресурсів, підвищити рівень зайнятості населення і продовжити термін експлуатації наявних полігонів (звалищ). Третій напрям має реалізовуватися у міру виникнення потреби у від-

критті нових полігонів і вимагає своєчасного вистежування такої потреби. Четвертий напрям як найбільш капіталомісткий вважаємо доцільним реалізовувати в міру можливого одночасно з третім напрямом.

Підвищення рівня розвитку систем поводження з ТПВ як безінвестиційне, так і з використанням інвестицій, потребує використання таких економічних регуляторів:

- використання методів ціноутворення, що враховували б як нагромадження інвестиційних ресурсів, так і покриття здійснених інвестицій;
- використання різноманітних джерел інвестування: кредитів, облігаційних позик, залучення акціонерного капіталу;
- податкове регулювання;
- використання можливостей прискореної амортизації.

Література

1. **Экономико-математическое** моделирование развития транспортных систем/ Бакаев А. А., Гриценко В. И. и др. – К.: Наук. думка, 1991.–152 с.
2. **Барановський В.** До концепції переходу України на модель сталого розвитку// Економіка України. 2001. № 7. – С. 78-83.
3. **Концепція** сталого розвитку України// Світ. 1997. № 12. – С. 5-7.

УДК 658.152

*Доц. Л.Г. Найдіна, канд. екон. наук – УкрДЛТУ;
доц. Л.С. Ратушняк, канд. екон. наук – УАД*

СТАНОВЛЕННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Становлення ринкових відносин в аграрній сфері передбачає комплекс правових, економічних, організаційних заходів, здійснення яких забезпечує створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, формування багатоукладної економіки, раціонального використання та охорони земель. Для поглиблення земельної реформи потрібні функціонування ринку землі, конкретні механізми реалізації права на земельну власність, іпотека.

Ключові слова: роздержавлення, приватизація, ринок землі, іпотека, вартість землі.

Doc. L.G. Naidina – USUFWT; Doc. L.S. Ratushniak – UAD

The establishment of market relations in agrarian sphere

The establishment of market relations in agrarian sphere foresees the complex, of legal economic, organizational arrangements realization of which ensures the creation of conditions for equal development of different, forms of economy on earth. The forming of many-concluding economy, rational usage and protection of ground. In order to extend form reform it is necessary function of ground market (farm market) specific mechanisms of realization of right on ground (farm) property, hypothecation.

Key words: privatization, farm market, hypothecation, cost of the ground.

Важливою умовою зміцнення економічного потенціалу України є реформування аграрного сектора економіки і створення ринкової структури виробництва. В основу ринкових перетворень в аграрній сфері покладено програму роздержавлення, приватизації та створення нових господарських структур на засадах приватної власності на майно і землю. На цій основі передба-

чається формування багатоукладної структури сільськогосподарського виробництва спроможного, повною мірою забезпечити країну продовольством.

Ще у 1989 році вийшов всесоюзний Закон про землю, в якому була сформована необхідність зміни форми власності на землю. Справа в тому, що вже тоді державі було не по кишені утримувати колгоспний лад, що поглинав коло 20 % бюджетних коштів країни. Першочерговою задачею в той час було створення фермерських господарств, які конкурували б з великими державними і колективними сільськогосподарськими підприємствами.

Однак, вже тоді визначився основний недолік поняття "реформа" в контексті радянської економіки. Вважалося, що "реформувати" агропромисловий комплекс можна, змінивши тільки деякі другорядні елементи колгоспно-радгоспної системи і зберігши у недоторканості її основні ланки. На жаль, ця ідея дуже повільно трансформувалась у пострадянський період.

В аграрній сфері зміна форм господарювання та власності започаткована прийняттям у грудні 1991 року Закону "Про сільське (фермерське) господарство", який узаконив специфічну для села приватну форму підприємництва. Прийняття у лютому 1992 року Закону України "Про колективне сільськогосподарське підприємство" дозволило здійснити перший етап реформ у аграрному секторі – денационалізацію землі та передачу її в колективну власність, персоніфікацію майна підприємств.

Деякі іноземні дослідники вважають КСП акціонерними товариствами [6, ст. 21], але – це не є вірним. Особливістю колективних сільськогосподарських підприємств є те, що земля, інші основні та оборотні засоби виробництва, грошові та майнові внески його членів, вироблена ними продукція, одержані доходи та майно, придбане на законних підставах, є об'єктами права колективної власності підприємства. Іншими словами, майно в КСП належить на праві спільної часткової власності його членів, поділено на паї, і тільки пай є власністю конкретного члена підприємства.

З прийняттям Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію" були визначені правові, організаційні, економічні та соціальні умови діяльності кооперативів та об'єднань в АПК. Цей документ фактично узаконив існування сільськогосподарських виробничих кооперативів, у процесі приватизації та реформування аграрних підприємств.

Земельну реформу необхідно розглядати як комплекс правових, економічних, технічних і організаційних заходів, здійснення яких забезпечує удосконалення земельних відносин, перехід до нового земельного ладу, що відповідає змісту регульованої, соціально-орієнтованої ринкової економіки країни. Завдання реформи полягає в створенні умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, формування багатоукладної економіки, раціонального використання та охорони земель.

Становлення ринку землі передбачає формування відносин між пред'явниками попиту і пропозиції на землю. В основі земельних відносин лежить категорія власності на землю, що виражає суспільні відносини з приводу володіння, користування, розпорядження і управління нею як об'єктом господарювання і засобами виробництва в сільському господарстві. Тому